

ה. שיחה ראשונה בין מחנכת/ת הכיתה או מורה לבין תלמיד/ה שהוריו/ה מתגרשים

לעתים מזומנות מגיע למחנכת/ת הכיתה מידע לגבי שינויים במצב המשפחתי של תלמידים. מידע יכול להגיע באופן ישיר מההורים; לפעמים החברים לכיתה הם המספרים למורה על שינויים במשפחתו של אחד מהם; יש תלמידים שיפנו בעצמם למחנכים וישתפו אותם במצוקות אישיות; ובמקרים רבים מחנכים הם אלה ששמים לב לשינויים בתפקוד תלמידיהם מבחינה חברתית, רגשית, לימודית או התנהגותית.

מפגש בין מחנכת/ת לתלמיד/ה סביב נושאים משפחתיים יכול לסייע באופן משמעותי לילד/ה המתמודדת עם קשיים ושינויים שאינם תלויים בהם, אך משפיעים על חייהם ותפקודם. עם זאת, מפגש זה אינו פשוט, ומעורר שאלות וסוגיות ביחס לעצם קיומו ולתכניו. האם זו זכותו של מורה להתערב בחייו הפרטים של התלמיד ומשפחתו? מהם גבולות אחריותו? מה יכול המורה להציע לתלמיד כעזרה, מעבר להקשבה?

הידע הקיים לגבי ילדים במשבר בכלל, וילדים שהוריהם מתגרשים בפרט, מראה כי ההתערבות בשעה זו חשובה ומשמעותית. גם במקרים שאין בהם יכולת לשנות את המצב, שהרי אין המורה יכול "לפתור" את הבעיה ולמנוע את גירושי ההורים, עצם מתן ההזדמנות לילד/ה לשוחח על המצוקה, לשתף דמות משמעותית ובוגרת ולקבל תמיכה ומשוב לקושי ולצרכים הרגשיים, חשוב ביותר. תוצאות נוספות של המפגש יכולות להיות מפגש עם ההורים, התייחסות הולמת בכיתה לקשיים ייחודיים הנובעים מהשינוי במצב המשפחתי (כגון: התייחסות לטקסטים ספרותיים, רגישות לגבי ימי הורים ואירועים כיתתיים) וכן הפניה, על-פי הצורך, ליועצת או לגורם טיפולי אחר.

עיקרו של המפגש הוא מתן הזדמנות לילד/ה לספר על השינויים במשפחה, ועל ההשלכות של שינויים אלה על חייהם. יש חשיבות רבה לנוכחות של המורה לשמוע את הילד/ה ולהקשיב הקשבה אמפטיית לסיפורם על רגשות (כגון: עצב, בדידות, תחושת נטישה, כאב, ולעתים גם הקלה כי המריבות בבית פסקו) ועל ההתמודדות עם שינויים בחיי היום-יום (כגון: תפקידים חדשים, אופי הקשר עם ההורה שאינו חלק ממשק הבית החדש). תמיכה בשלב זה כוללת מתן לגיטימציה לרגשות, שהם לעתים סותרים ומבלבלים, והבנה למצבו הייחודי של הילד בעת הזו במשפחה. כמו כן מאפשר המפגש הזדמנות להבטיח לילד שהמורה ימשיך לעמוד לצדו, לתמוך בו ולהיות קשוב לצרכיו.

סוגיה העולה ממפגש זה נוגעת בפרטיותו של הילד וזכותו לשמור על "סוד". למרות שמתן לגיטימציה לשינויים בחיי המשפחה יכול לשחרר את הילד מהעול של שמירת סוד ומתחושות של בושה הנלוות לסוד זה, הבחירה היא של הילד ושלו בלבד. לכן, על המורה לקבל את הסכמת הילד לפני שיחליט לידע את ההורים, או גורמים נוספים בבית-הספר (למשל: מורה מקצועי אחר, יועצת בית-הספר, בממ"ד - רב ביה"ס, או גורמים טיפוליים בקהילה). אלא שלכך, כאמור, נדרשת הסכמתו של הילד.

עם זאת, על המורה לשמור על גבולות המפגש. הוא יכול לסייע לילד בעצות מעשיות הנוגעות לחיי היום-יום (כגון: ארגון סדר היום, אמצעים טכניים שיסייעו ביכולתו להביא את כל הנדרש לבית הספר גם כשהילד ישן אצל ההורה השני). אך עליו להימנע מנקיטת עמדה המעדיפה את אחד ההורים, או מבטלת את הסמכות ההורית של אחד מהם ואת מקומו. גם במקרים שהילד מביע כעס כלפי אחד ההורים, צריך המורה להיזהר מהזדהות עם עמדה זו (למרות יכולתו להזדהות עם המצוקה שהילד מביע) ועליו להימנע מלהישאב לתוך הסכסוך ולהפוך לחלק ממנו.

למרות התפקיד התמיכתי המשמעותי שהמורה מציע במפגש זה, אין הוא הופך לדמות טיפולית. בהסכמת הילד, הוא יכול להתייעץ עם גורמים מקצועיים בתוך מערכת החינוך לגבי ילד מסוים זה. עם זאת, אם עולה סוגיה שהוא אינו יודע להתמודד איתה, הוא יכול להיוועץ בגורמים מקצועיים ללא ציון שמו של הילד. אם יש צורך בהתערבות טיפולית, על המחנך לשקול עם הילד אפשרויות שונות ולנסות לכוון אותו ולקשר בינו לבין הגורם המתאים.

ו. שיחה ראשונה בין מחנכ/ת הכיתה לבין הורי תלמיד/ה הנמצאים בתהליך גידושין

שיחה בין מחנכ/ת להורים יכולה להתקיים ביוזמת המחנכ/ת או ביוזמת ההורים (שניהם או אחד מהם). בכל מקרה, מטרתו של מפגש זה היא התמקדות בילד ובטובתו, מתוך רגישות לצרכיו היחודיים המתעוררים סביב השינויים במערכת המשפחתית.

במידה רבה דומה השיחה עם ההורים לזו עם הילד, בכך שהיא נוגעת בתכנים רגשיים הקשים להורים וכן העלולים להציף את רגשות המורה. הורים יכולים לפנות למורים מתוך רצון כן ועמוק להגביר את רגישותו לצרכים המשתנים של הילד בתקופה משברית זו.

על המורה לגלות אמפטיה להורים, שלמרות היותם במצב קשה ומשבר שלעיתים מעורבים בו רגשות כעס, מרירות ומשקעים הם יכולים לשתף פעולה בכל הקשור בילדיהם.

עם זאת, יכולה הפנייה לנבוע גם מתוך צרכים של ההורים וחיפושם אחר תמיכה והזדהות עם עמדתם. כך יכול אחד ההורים לפנות למורה, לכאורה סביב קשיי הילד, אך בעצם מתוך הניסיון לגייס תמיכה לעמדתו כנגד ההורה השני. המשימה העומדת בפני המחנכת במצב זה היא למצוא את האיזון בין הקשבה ואמפטיה לכל בני המשפחה, לבין הימנעות מהישאבות לסכסוך בין בני הזוג ונקיטת עמדה. כאשר המפגש עם הורה אחד או עם שניהם ביחד מתפתח בכיוון הלא-רצוי של האשמות ומאבק זוגי ביניהם, תפקידו של המורה להציב גבולות ברורים לשיחה, להזכיר כי אינו מטפל במערכת היחסים בין בני הזוג, וכי תפקידו הוא להתמקד בצרכיו של הילד.

מוקד השיחה חייב להדגיש את חשיבות שיתוף הפעולה והמשך הקשר של שני ההורים עם בית-הספר לטובתו של הילד. בכל מקרה, מחויבותו של המורה היא לתלמיד/ה. לפיכך, אין המורה משתף את ההורים בתכנים של שיחותיו עם הילד/ה ללא הסכמתו/ה. גם יוזמה של המורה להיפגש עם ההורים או אחד מהם בעקבות מפגש עם הילד/ה תלויה בהסכמתו/ה. אם זו ניתנת, יכול המורה לשמש אמצעי עבור הילד להעברת רגשותיו ומצוקותיו, כדי להגביר את מודעות ההורים לאופן שהילד חווה את הפירוד.

שיחה זו יכולה לשמש גם הזדמנות למורה להדריך את ההורים לגבי המשך הקשר עם בית-הספר והעזרה של שני ההורים לילד בתחום החברתי והלימודי. כמו כן, אם הילד מעורב בסכסוך סביב נושאים כספיים ותפקודיים הקשורים בבית הספר, יכול המורה להציע דרכים להסדיר קשר ישיר בינו לבין ההורים לגבי נושאים אלה (למשל: תשלומים מיוחדים, השתתפות הורים בפעילות בית-ספרית).

יש לזכור כי גם בעת גירושין, שני ההורים ממשיכים להיות אפוטרופסים של הילד, ללא קשר למקום מגוריו (קביעת ההורה המשמורן). כך שניהם ממשיכים להיות זכאים ואף חייבים להיות מעורבים בחינוכו, לקבל מידע על מצבו בבית הספר, ולהיות שותפים לאירועים בית ספריים.

א. הקשרים של הורים החיים בנפרד עם בית-הספר

מתוך חוזר מנכ"ל מט"1 / סעיף 36

יחסי בית-הספר וההורים / חוזר מנכ"ל מיוחד י"ז מאי 1996

להלן הנחיות כיצד יש לפעול בכל מקרה שנודע שהורי תלמיד הם בהליכי גירושין ו/או פרודים או גרושים (הכוונה היא שנודע על כך מכל מקור שהוא; במידה שיש ספק בנכונות המידע, על המורה לברר אם הוא מדויק; לעיתים יתקבל המידע מילד או מבן משפחה אשר יבקשו לשמור את הדבר בסוד ולא להעבירו לאף אחד, ועל המורה לעשות מאמץ ולמצוא את הדרך להניע את המוסר להתיר את המידע, לפחות לתפוצה הנחוצה לצרכים טיפוליים לטובת הילד):

נודע למחנך כיתה על קיומה של בעיה בתחום האמור, יודיע על כך למנהל בית-הספר ו/או ליועץ החינוכי.

מחנך הכיתה או היועץ החינוכי יזמן את ההורים לשיחה משותפת או לשיחות נפרדות, לפי שיקול דעתו, וזאת במגמה לברר את העובדות הנוגעות לתלמיד ולקשריו עם הוריו, וכן כדי לקבל כתובות ומספרי טלפון של שני ההורים. בשיחה זו תובהר לכל אחד מהורים החשיבות שבקיום קשר תקין עם שני ההורים, גם כאשר הילד עצמו איננו מפגין רצון או נכונות לקשר עם ההורה הלא מחזיק.

אם ניתן פסק דין בעניין החזקת הילד, יבקש מנהל בית הספר או המחנך מההורים, כי ימציאו לו העתק מפסק הדין, ולאחר קבלתו יפעל בהתאם לאמור בו. אם לא נאסר על פי פסק דין הקשר בין ההורה שאינו מחזיק בילד לבין הילד, חובתו של בית-הספר לדווח, לפי כתובות וטלפונים נפרדים, לשני ההורים, בכל הקשור בלימודיו ובהתנהגותו (ובבריאותו) של הילד. דיווח זה יכלול, בין היתר, היעדרויות מכל סיבה שהיא ותעודות כפולות שתוחזרנה לבית הספר לאחר החתמתן על ידי כל אחד מההורים בנפרד.

אם יש לבית-הספר ספקות לעניין פסק הדין, פירושו או תוקפו, יפנה המנהל את שאלותיו ללשכת היועץ המשפטי של משרדנו.

גם, ובפרט, כאשר החזקת הילד היא חד-צדדית, יעשה בית-הספר כל מאמץ לשתף את שני ההורים בפעילויות החינוכיות בבית-הספר שהילד משתתף בהן. בבחירת מגמה לימודית, למשל, חובתו של בית הספר לשתף את שני ההורים בהחלטה. אם מפגש משותף של ההורים אינו אפשרי, בשל יחסיהם המעורערים, יעדכן בית-הספר את שני הצדדים, אך ישתפם לסירוגין.

במקרים שבהם מתעורר ספק בלבן של עובד הוראה בנושא, הוא יפנה את שאלותיו אל הצוות הטיפולי בבית-הספר (ליועץ החינוכי, לפסיכולוג וכ"ו) או למערכת התמיכה הייעוצית שבית-הספר קשור עמה (לתחנה פסיכולוגית-חינוכית וכד').

ב. מתן עדות בבית-המשפט על-ידי עובדי מדינה

מתוך מכתבו של עו"ד רון דול, היועץ המשפטי של נציבות שירות המדינה, ליועצים המשפטיים במשרדי הממשלה.

1. מבוא

בהמשך להנחיות היועץ המשפטי לממשלה מס' 21.868 ומכתבו מיום 10/4/2000 (מס' מכתב: 9614-0004-2000) ולאור שאלות רבות אשר התעוררו לאחרונה בנושא הנדון, להלן רענון הכללים: עובדי מדינה יכולים להידרש למתן עדות בבית-משפט (לרבות בתי-דין) לנושאים שונים ועל-ידי גורמים שונים (פרט לפרקליטות המדינה):

- א. הזמנה על-ידי אדם/מוסד לא ממשלתי למתן עדות על דברים הידועים לעובד מתוקף תפקידו.
- ב. הזמנה על-ידי אדם/מוסד לא ממשלתי למתן עדות על דברים אשר אינם קשורים לתפקידו.
- ג. הזמנה כעד מומחה, או הזמנה אחרת ביוזמת בית-משפט לעניינים אשר קשורים לעניינים בתפקידו של עובד.

2. הודעה על עצם מתן העדות ומסירת מידע לבית-משפט

כאשר עובד מוזמן למסור עדות בבתי המשפט בעניינים הנוגעים בתפקידו הרשמי, עליו להודיע מיד **לממונה הישיר**, יתר-על-כן, עובד בכל דרגה או מעמד, לא יבוא בדברים במישרין, עם בית-משפט בקשר לכל התדיינות בעניין הקשור לתפקידו. כל מידע או בירור, ייעשה אך ורק **באמצעות היועץ המשפטי** של המשרד או של היחידה בה הועסק העובד (פרק 42.14 לתקשי"ר).

3. דמי בטלה מבית-המשפט

אם עובד זומן על-ידי בית-משפט/בית-הדין לעדות על עניינים הידועים לו מכוח תפקידו או כעד מומחה, במקרים בהם אושרה לו היעדרות בשכר בשעות העבודה, על העובד לדרוש מבית-המשפט דמי בטלה והוצאות ותשלומים אלה יועברו לאוצר המדינה.

אם העובד נדרש להעיד על דברים הידועים לו שלא מכוח תפקידו ושלא במסגרת תפקידו, ובמקרים בהם העיד העובד כעד מומחה על חשבון המנוחה השבועית שלו (או חופשה ללא משכורת), יקבל העובד מבית-המשפט את דמי הבטלה והוצאותיו (במידה ובית-המשפט יקצוב כך).

4. אישור עבודה פרטית ושכר טרחה

לא יינתן היתר לקבלת שכר טרחה בעד מתן עדות בבית משפט ו/או בפני בורר, אם אחד הצדדים להתדיינות הם הממשלה, תאגיד ממשלתי או גוף ציבור הנשלט על-ידי הממשלה.

יחד עם זאת, אם עובד מופיע כעד בהליכים בהם לא מעורבת המדינה או תאגיד ממשלתי כאמור, ומבקש היתר לקבלת שכר טרחה בעד מתן עדות המומחה, יחולו ההוראות בדבר עבודה פרטית ועיסוק נוסף לפי פרק 42.4 לתקשי"ר לרבות האיסור על המצאות במצב של ניגוד עניינים.

בהקשר זה, יצויין כי נקבעו הוראות מיוחדות לעניין מתן חוות-דעת רפואית ע"י רופא עובד המדינה (ראה: פסקה 42.433 לתקשי"ר).

ג. כתובות לפניה לבירור ולייעוץ

1. משרד החינוך, שפ"י
היחידה למיניות, זוגיות ומשפחה
חוה ברנע - טל': 02-5603235/6
2. פסיכולוגים ויועצים חינוכיים בבת-הספר
3. עובדים סוציאליים במחלקות לשירותים חברתיים במקום המגורים.
4. תחנות לייעוץ בחיי נישואין למשפחה במחלקות לשירותים חברתיים ברשויות מקומיות.
5. המועצה לשלום הילד טל': 02-6780606
6. ער"ן - טל': 1201
7. הורות = שווה, טל': 6417513-03 www.horut-shava.org.il

ד. ספרי עיון למבוגרים

- אילון, ע. (1983). **איזון עדין. התמודדות במצבי לחץ במשפחה**. תל אביב: ספרית הפועלים.
- אילון, ע. ופלשר, ד. (1987). **תגובת שרשרת: ילדים וגירושין**. חיפה: נורד
- אלדר-אבידן, ד. (1999). **בוחרות בחיים: נשים מוכות גוברות על האלימות**. ירושלים: שוקן.
- בר-אב, ת., אור-בך, י., דותן, כ"ץ, א., וטייבר, א. (עם א. גניזי) (1997). **קשר מותר: מדריך אישי לנשים לפני ואחרי גירושין**. **תל אביב: פקר**.
- ברקול-סופרמל, ד. (1987). **גירושין? זה לא בשבילי: הנישואין והגירושין בראי החוק**. כנרת.
- גרנות, ת. (2000). **בלעדך: השפעות אובדן על ילדים ונוער**. תל אביב: משרד הבטחון - ההוצאה לאור.
- דון-יחיא, ב. (1983). **משפחה במשפט: מדריך לדיני אישות**. תל אביב: ידיעות אחרונות.
- וינברגר, מ. (1993). **ילדי מחלוקת: עיון בספרות ילדים מסייעת בנושא גירושין**. אור עם.
- וינברגר, מ. (1993). **ילדי מחלוקת: מדרשי תמונה לילד בנושא גירושין**. אור עם.
- ולרסטין, ג. ס., וקלי, ג. ב. (1984). **אחרי הגירושין: כיצד מתמודדים ילדם והורים עם גירושין**. תל אביב: זמורה, ביתן.
- וולרשטיין, לואיס ובלקסלי (2001). **גירושין והשפעתם על הילדים בבגרותם**. מטר.
- זיידל, ס. (1993). **גירושין בדרך אחרת: גישור-אמצעי לגירושין בכבוד**. אור עם.
- זיידל, ס. (2001). **המדריך לגישור להסדרי גירושין**. חיפה: הסכמות.
- חן, ד. (1996). **האשה המתגרשת**. תל אביב: ירון גולן.
- סמילנסקי, ש. (1990). **פסיכולוגיה וחינוך של ילדים להורים גרושים**. תל אביב: אח.
- ספילקה, פ. (1995). **מה עם הילדים? משפחה בגירושין מדריך להורים**. תל אביב: זמורה ביתן.
- פסטרנק, ר. (1989). **המשפחה החד הורית בישראל: השפעתה על חינוך הילדים**. תל אביב: ספרית הפועלים.
- קראוס, ב. (1991). **גירושין: איך יוצאים מזה ואיך לא נכנסים לזה**. תל אביב: יחדיו.

ה. ספרי קריאה לילדים ולמתבגרים

- אורגד, ד. (2001). **יום החרגול וימים אחרים**. הקיבוץ המאוחד.
בורלא, ע'. **הזברה זירוני מתוך בתוך הבחוף**. עם עובד.
בני ברבש. **מיי פירסט סוני** (1994). בהוצאת הספרייה החדשה.
בלום, גי. (1986) **זה לא סוף העולם**. בהוצאת כתר.
בלום, גי. (1989) **כל עוד אנחנו יחד**. בהוצאת כתר.
גרולמן, א. א. (1992). **אנו מתגרשים: דו שיח בין הורים וילדים**. אור עם.
דגן. מ. (2001) **ילדים גרושים**. בהוצאת כתר.
הראל, נ. (1992). **אבא אחר**. כתר.
הרץ-לזרוביץ, ר. (1988). **מה קרה לאבא ואמא: ספור לילדים שהוריהם מתגרשים**. תל אביב: ספרית הפועלים.
זרחי, נ. (1989). **וולפינאה מומי בלום**. בהוצאת מסדה.
זרחי, נ. (1979) **לא לגרש את נני**. ספרית הפועלים.
חלף, ד. (1992). **זה קרה פתאום בבית של תום**. תל אביב: ביתן.
חלף, ד. (1993) **לאמא יש חבר חדש**. תל אביב: ביתן.
טרולוף, גי. (1999) **ילדים של אחרים**. תל-אביב: זמורה ביתן.
טריגר-הגואל, ש. (1997). **ילדת מפתח**. עם עובד.
כהן, א. **להפליג עם כוכב / סיפורים להאיר ימים**. הוצאת רכס.
הפרק: השתיקה הכואבת של הפרידה / התמודדות עם גירושין במשפחה.
מודן, ש. (1991). **אבא ואמא של טל נפרדים**. תל אביב: מודן.
פרי, ל. (1999) **ביקור התליין הרצליה**: ידיעות אחרונות.
קסטנר, א. (1976). **אורה הכפולה**. אחיאסף.
קרמנץ, ג. (1990). **איך מרגישים כשההורים מתגרשים**. סער.
רואר, ד. (1989). **רחוב האושר מספר ארבע**. תל אביב: רכגולד.
רוה, א. (1993). **אבא של שבת**. נוגה-קט.
רוזן, ר. (1977). **אני ודודי**. ציריקובר.
רון-פדר, ג. (1986). **משבר משפחתי: סיפורו של ניר שרוני**. בהוצאת מילוא.
שחרור, צ. **אמא היא גם אבא**. תל אביב: מעריב, קריאה ראשונה.
שטריט-וורצל, א. (1991). **שחר: רומן לבני הנעורים**. עמיחי.
שיץ, ד. (1997) **כמו נחל (הסיפור: חרב האור)** ידיעות אחרונות.
שיף-כרמון, צ. (1990) **נועה-תנוע: לבני הנעורים**. גולן.
שם-טוב, ת. (1998). **רק בשביל מילי**. הקיבוץ המאוחד.

